

Bente Rosenbeck

Om at etablere og bryde kønnets grænser i akademia

INDLEDNING

Da jeg skrev bogen *Har videnskaben køn? Kvinder i forskning*, som udkom i 2014, stødte jeg på to grænsegængere, som kom med i min bog. En der drog fra Sverige til Danmark, en fra Danmark til Sverige, en kvinde og en mand. Det drejer sig om Valfrid Palmgren, sprogforsker og Edvard Lehmann, religionsforsker. Den første var med til at bryde grænser, den anden med til at etablere dem.

Den formelle ret til at studere ved et universitet fik kvinderne i Sverige i 1873, i Danmark i 1875, i Norge i 1889 og i Finland i 1901. Den første kvindelige akademiker i Danmark var Nielsine Nielsen, som blev færdig som læge i 1885. Der er ingen grund til at tro, at kvinder efterspurgte en universitetsuddannelse i større stil i årtierne efter 1875. Det er formentlig en af de enkleste forklaringer på, at der var så få kvindelige akademikere. I løbet af de første 50 år blev 379 kvinder uddannet ved Københavns Universitet.

At der var så få kvindelige akademikere, gør ikke et historisk studium af kvinder og videnskab uinteressant. Deres beskedne antal gør derimod *modstanden* mod dem interessant. De kvinder, der kom ind, lå over gennemsnittet rent karaktermæssigt, så de burde være gode studerende og kommende forskere (Rosenbeck 2014:40ff). Hvorfor var det så vigtigt at modarbejde dem i stedet for at hjælpe dem frem? Blev der efterhånden skabt forståelse for, at kvinder kunne uddanne sig, mens der manglede forståelse for, at de kunne forske. Uddannelse og forskning blev tilsyneladende opfattet som to forskellige ting. Det var en udbredt holdning, at kvinder ikke egnede

sig til forskning. Nielsine Nielsen forsøgte at gå forskervejen, men det lykkedes ikke for hende. Den første kvinde, som tog en doktorgrad, var historikeren Anna Hude i 1893 (Alenius m.fl. 1994).

DE FØRSTE KVINDER

Når det gik så langsomt med forandringer i academia, kan det skyldes, at det akademiske borgerskab var dybt indlejret i maskuline traditioner. Adgang til universitetet medførte ikke fuldt akademisk borgerskab til kvinder. De havde i Danmark ikke adgang til den adgangsgivende eksamen (studentereksamen) eller til stipendier. Kvinderne fik ikke adgang til et formelt akademisk borgerskab, som gav adgang til arbejdsmarkedet før 1921, (jvf. lov fra 1921 om kvinders fri adgang til erhverv - med undtagelse af militæret og præsteskabet).

Den første kvinde blev ansat på Københavns Universitet i 1920, men der var en kattelem, som førte ind i universitetet, idet jus docendi, ret til at forelæse, var knyttet til doktorgraden (forordning fra 1824 og frem til 1996). Det var en ulønnet stilling, men universitetsforelæsninger i henhold til jus docendi var ofte begyndelsen på en akademisk karriere. Allerede i 1911-12 afholdt Lis Jacobsen, der blev dr. phil. i 1910 et to-semester undervisningsforløb i dansk sprog, som blev til bogen *Kvinde og mand*. På den måde sigtede hun på at blive en kvalificeret ansøger til et docentur, som forventedes ledigt i 1911. Det var tæt på, men det lykkedes ikke (Hvidt 2011; Larsen 2013).

Lis Jacobsen er nok den mest kendte kvindelige akademiker fra den første periode. Hun blev bl.a. leder af *Ordbog over det danske sprog*. Hun redigerede det festskrift, som i 1925 blev udgivet for at fejre 50-års jubilæet for kvinder på universitetet. Hun måtte da konstatere, at kvindernes indsats ikke havde været betydelig i videnskaben på noget område. Hun mente egentlig ikke, at kvinder havde evnerne til at udføre forskning. Årsagen til dette var ifølge hende moderskabet. Men hun indrømmede ved jubilæet, at følte kvinder "en Drift" til at blive forsker, måtte de følge den og leve med de problemer, som det gav: "Vil man Livet, maa man tage Livskampen" konstaterede hun (Jacobsen 1925:26). Selv om det ikke lykkedes hende at blive ansat på et universitet, fik hun en strålende karriere.

Den første kvinde, som blev ansat på Københavns Universitet var en svensker. Valfrid Palmgren blev ansat i svensk sprog på Nordisk Filologi i 1916 i en stilling uden løn. Fra 1918 fik hun en beskeden løn og i 1920 blev hun lektor. Valfrid Palmgren, gift Munch-Petersen (1877-1967), havde disputeret i romanske sprog ved Uppsala Universitet i 1905, men konstaterede, at hun på grund af det herskende kvindesyn ikke havde en fremtid inden for universitetets mure og valgte i første omgang biblioteksvejen, men i 1910 blev hun som den første kvinde indvalgt i Stockholms borgerrepræsentation (Nicklasson 1997). Hun havde således allerede haft en karriere i Sverige, da hun i 1911 bosatte sig i København.

Hendes betydning for det svenske biblioteksvæsen var baggrunden for, at der i 2015 udkom en biografi om hende i anledning af det svenske bibliotekarforbunds 100-års jubilæum. Hun bidrog til foreningens etablering, som der står i forordet. Hun blev æresmedlem af

foreningen i 1950 og karakteriseres som en af de mest betydningsfulde personer i svensk bibliotekshistorie (Lundgren m.fl. 2015:7). Valfrid Palmgren formulerede den retning og de konkrete forslag, som var bestemmende for folkebibliotekernes udvikling, og hun startede Stockholms børne- og ungdomsbibliotek i 1911. Hun nåede at aflevere en betænkning om biblioteksvæsenet i Sverige kort efter, at hun var rejst til Danmark. I Danmark bevarede hun tilknytningen til folkebibliotekssagen som medlem af bestyrelsen for Københavns Kommunes Biblioteker 1918-36.

"Porträtt av pedagog Valfrid Palmgren (Munch-Petersen)" 1910, Stockholm Stadsmuseum

Det var giftermål, som fik hende til København. Hun fik tre børn, men blev også hurtigt engageret som ulønnet leder af frivillige kurser i svensk ved Københavns Universitet, og universitetet ønskede at beholde hende i en fast stilling (Nicklasson 1997; Petersen 2001; Larsen 2013; Rosenbeck 2014:58; Lundgren m.fl. 2015). Dette kunne ikke afgøres af universitetsmyndighederne før loven af 1921, som gav kvinder adgang til offentlige erhverv, og derfor blev hun i 1920 ansat i et personligt lektorat vedtaget i Folketinget, som tilmed udtrykte taknemmelighed over, at hun ville påtage sig opgaven. Svensk var i 1913 blevet obligatorisk i den danske skole, og hun startede med at forelæse i svensk sprog og litteratur på Danmarks Lærerhøjskole, hvor hun overtog Ida Falbe Hansens undervisning, da denne blev syg.¹

Derefter vendte hun sig mod universitetet. Hun kontaktede professor Verner Dahlerup, som var professor i nordiske sprog, og som var ansvarlig for undervisningen i svensk og tilbød at undervise i svensk sprog og litteratur på ulønnet basis (Lundgren m.fl. 2015:244f). Den første forelæsning holdt hun for 13 studerende den 4. april 1916 med fokus på forfatteren Per Hallströms digtning. Den 18. april 1918 fik hun ansættelse som lektor i svensk med en løn på 200 kroner. Hun underviste på Københavns Universitet fra 1916 til 1949, 1914 til 1959 desuden på Danmarks Lærerhøjskole.

Valfrid Palmgren udgav en række leksika, grammatikker og ordbøger inden for svensk-dansk. Sammen med Ellen Hartmann skabte hun den store *Svensk-dansk Ordbog* (1954), som i 1998 kom i 3. Udg. 8. Oplag. Hendes indsats har således først og fremmest været at formidle svensk sprog og litteratur til danskerne. Jeg har i forbindelse med mine foredrag mødt folk, som kan huske hendes svenskundervisning i Danmarks Radio i perioden 1926-54.

Valfrid Palmgren gik under krigen lige til grænsen i sine radioprogrammer og kom i tyskerne søgelys. Hun måtte derfor gå under jorden og blev i september 1944 indskrevet som fru Poulsen på Bispebjerg Hospital (Lundgren m.fl. 2015:252). Valfrid Palmgren blev "svenskhedens" foretræder i Danmark (Nicklasson 1997:125). Sønnen fortæller om hende, at hun især som ældre syntes at fremhæve Sverige fremfor Danmark og andre lande (Lundgren m.fl. 2015:239).

Valfrid Palmgren var også kvindepolitisk aktiv. I 1911 var hun med til at arrangere en international stemmeretskonference i Stockholm, hvor mange danske kvindeaktivister deltog. Hun var med i Landsforeningen for kvinders politiske stemmeret, og i 1914 blev hun valgt ind i Dansk Kvindesamfunds styrelse, hvor hun sad, da stemmeretten blev fejret. Så hun må have været med i optogets fortrop i 1915.

I 1923, da der på Københavns Universitet blev afholdt en række "akademiske-sociale foredrag", holdt Valfrid Palmgren Munch-Petersen (som hun kom til at hedde) et foredrag: "Kvinden som Akademiker". Hun gav her udtryk for, at der i Danmark herskede en del animositet imod unge kvinders valg af akademisk vej både fra de huslige erhverv og fra en række læger og sociologer, som mente, at det var unødvendigt, nærmest skadeligt, at kvinder fik en uddannelse. Hendes holdning var, at kvinder kunne og skulle bidrage med noget særligt. Hun refereres i *Kvinden og Samfundet* (nr. 5 1923) for at have sagt, at kvinder "... skal tilføre det Fag, de vælger, *Moderlighed*, det som ingen Mand kan yde. Den mandlige Akademiker er Ekspert i Regler, Paragrafer, Teknik, - Kvinderne maa tilføre en speciel Menneskeopfattelse". Hun blev i øvrigt mor til Gustav Munch-Petersen, forfatter og tidlig modernist, som døde i Den spanske Borgerkrig.

Valfrid Palmgren var ansat på det institut, hvor jeg nu er. Hun var med til at oprette Kvinderegensen, et kollegium for kvinder i 1932 og var efor fra 1941 til 1957.² Jeg blev efor for samme kollegium i 2014 vel vidende, at jeg ikke kommer til at sidde i lige så lang tid som Valfrid Palmgren.

KVINDER LIG MED DET SUBJEKTIVE

Religionshistorikeren Edvard Lehmann (1862-1930) er jeg forbundet med på den måde, at vi begge har været ansat som professorer på Lunds Universitet. Lehmann var i 1910 blevet kaldet til Berlin som professor i religionshistorie og religionsfilosofi (Rosenbeck 2014:103f). Miljøet i Berlin var ham fremmed, og i 1913 tog han imod en kaldelse til Lund som professor. Han har især haft betydning for, at religionshistorie blev et selvstændigt fag, men han repræsenterer her de læger og sociologer, som Valfrid Palmgren refererer til. Især var han en stærk modstander af fællesskolen, som Valfrid Palmgren havde nydt godt af. Hendes far Karl Edvard Palmgren var før sin tid med sin progressive indstilling til kvindesagen og behovet for en fornyelse af undervisningssektoren. Han gik ind for samundervisning og grundlagde i 1876 en skole, som Valfrid begyndte på i 1883 (Lundgren m.fl. 2015:27ff). Så hun var et produkt af den fællesskole som han kaldte "en folkesynd".

Edvard Lehmann, Det Kongelige bibliotek: Billedsamlingen

I perioden efter 1913 tog Lehmann aktuelle spørgsmål som ungdomssagen og kvindesagen op. Bogen *Fremtidens Kvindesag* fra 1914 var en kritik af lighedskravet. Bogen byggede på et foredrag, som han havde holdt i Handels- og kontoristforeningen og i Dansk Kvindesamfund.

Lehmann anlagde, hvad han kaldte et antropologisk synspunkt og hævdede, at antropologiens fordring i kvindesagen måtte have karakter af diktatur. Diktaturet bestod i, at der først og fremmest skulle tages hensyn til kvinders forplantning. På den baggrund tog han et opgør med kvindens såkaldte efterligning af manden og hele lighedsideologien. Han var modstander af fællesskoler og ønskede dem afskaffet, fordi de overanstrengte pigerne og hæmmede drengene. En pigeskole skulle derimod bygge på kvindens natur (Rosenbeck 2014:104).

Den kvindelige logik befandt sig på et andet niveau end mandens og var kendetegnet ved subjektivism: "... en Tilstand, der navnlig i forbigaaende Psykoser kan stige til en næsten fuldstændig Ophævelse af de Tankevirksomheder, der kunne betegnes som objektive, den saglige og argumenterende, paa det Almene rettede Tænkning" (Lehmann

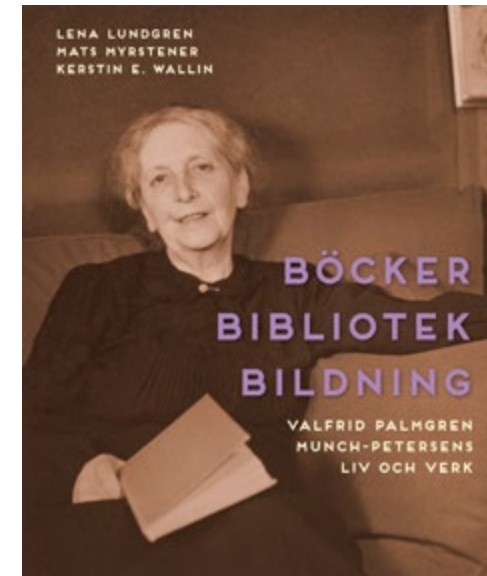
1914:28). Manden var anlagt for det almene, kvinden for det individuelle, dvs. endnu en variation over temaet: kvinders manglende intellektuelle evner. Manden var lig med det objektive, kvinden lig med det subjektive.³

I 1919 skrev Lehmann en serie artikler i *Gads danske Magazin* under overskriften ”Kvindens århundrede”, hvor han tog emner op som den ugifte kvinde, den selverhvervende kvinde og kvindelig opdragelse. Han argumenterede her for en forskellig opdragelse af kvinder og mænd og hentede støtte hos en svensk professor i gynækologi Elis Essen-Møller fra Lund, som fremhævede, at der skulle tages specielt hensyn til pigers sundhed i den kritiske alder, dvs. under puberteten (Lehmann 1919). Elis Essen-Møller skrev et supplement, da bogen *Brydningstiden. Bidrag til overgangsalderens psykologi* fra 1915 kom på svensk i 1920 med titlen *Brytningstiden*. Bogen var udgivet i serien Populär-Vetenskapliga Avhandlingar på Albert Bonniers forlag.

Edvard Lehmann fandt belæg for sine synspunkter bl.a. hos Essen-Møller. ”Forceret skolearbejde” var ifølge dem begge årsag til en almen svaghedstilstand hos unge kvinder. ”Under sådana förhållanden synes för vanligt människoförstånd följande resonemang vara klart nog. Då under denna brytningsperiod huvudsumman av den unga flickans krafter går åt till denna omläggning av organismens hela hushållning, så kan det icke bli mycket över till annat arbete. Den saken synes vara självklar” (Lehmann 1920a:103-104; Essen-Møller i Lehmann 1920:70). Var det nu så selvklart, som Lehmann fik det til at lyde? Videnskabelig argumentation kan man vist ikke tale om. Både Lehmann og Essen-Møller var enige om, at ”forceret arbejde” var sygdomsskabende og skulle undgås. Midlet var, at den unge pige sluttede skolen for en tid (Essen-Møller i Lehmann 2020:68). Det var nok ikke fremmede for en universitetsgrad endsize en karriere.

Lehmann var bare en af mange mandlige samfundsvidenskabelige og humanistiske forskere, som mente noget om kvinder og kvindelige akademikere. Man kan med Freud sige, at de var optaget af ”det mørke kontinent”: kvinden. Diskursen var, at kvinder egentlig ikke hørte hjemme på et universitet, selv om de formelt havde fået adgang. Det var stort set holdningen hos både kvinder og mænd ved 50-årsjubelåret for kvinders adgang til universitetet i 1925. Der var ved denne festlige lejlighed udbredt enighed om, at der ikke var de store muligheder for, at kvinder i større udstrækning kunne præstere videnskabeligt arbejde. Den almindelige holdning, som på en helt naturlig og selvfølgelig måde kom frem i festtalerne, var, at de ikke havde de samme skabende evner som mænd.

Arvelighedsforskeren Wilhelm Johannsen, som havde gjort op med forestillingen om, at tillærte egenskaber var arvelige, mente dog, at kvinder havde en form for intellektualitet, der overvejende var af reproduktiv karakter. Kvinder var ifølge ham velegnede som assistenter for forskning med optælling, bogføring etc. Et var at uddanne sig og lære noget, noget andet ”at forske, at eje Gnister af ”Hittepaasomhed”, skabe ny Forstaalese”. Det har han jo helt ret i, men er disse forskelle kønsmærkede? For Johannsen lå forskellene i de såkaldte ”y-tråde”, som kun mænd havde (Rosenbeck 2015:109). Johannsen,

Böcker, bibliotek, bildning. Valfrid Palmgren Munch-Petersens liv och verk, Stockholmia förlag

Lehmann og Essen-Møller er her eksempler på, hvordan den moderne videnskab var med til at italesætte kvindelighed som en modsætning til videnskabelighed.

Edvard Lehmann, Lis Jacobsen og Valfrid Palmgren havde på en måde samme syn på kvinder. Alle tre mente, at de var forskellige fra mænd og havde et særligt forhold til erkendelse. Lehmann forviste dem fra enhver form for erkendelse ved at sætte mærkatet subjektiv på dem. Lis Jacobsen havde heller ikke stor tiltro til forskende kvinder, men mente, at der kunne være undtagelser. Selv om kvinder ikke havde gjort det, havde de mulighed for at præstere fremragende arbejde inden for videnskaben, men der var forskelle. Den skabende evne havde få mænd, men færre kvinder. ”Man kan føje Ordene som man ønsker: – sige, at Kvinden ikke har Mandens Brutalitet, eller: at hun mangler hans aandelige Kraft – Resultatet bliver det samme” (Jacobsen 1925:24). I modsætning hertil, positivere Valfrid Palmgren forskellen mellem kvinder og mænd, og mente, at kvinder havde noget særligt at bidrage med. Der var behov for kvinder i videnskaben.

MODERNISERING AF VIDENSKABEN – NATURALISERING AF KØN

Hvordan så det universitet ud, som modtog kvinder overalt i den vestlige verden i slutningen af 1800-tallet? Mens kvinder formelt set blev inkluderet som akademiske borgere, stod de, der valgte at studere stadig uden for som undtagelseskvinder. Inden for videnskaben blomstrede samtidig studier, som kunne bruges som bevis på, at kvinder ikke var i stand til at arbejde intellektuelt.⁴ Elis Essen-Møller var helt på linje med de danske læger, som jeg analyserede i *Kvindekon* (1987).

Selv om videnskabelige argumenter blev brugt til at marginalisere kvinder, var oplysningstiden med sekularisering og videnskabeliggørelse samtidig en forudsætning for, at det overhovedet var aktuelt, at kvinder kunne begynde at studere. De, der anvendte religionen, henviste til, at lærde kvinder var uforenelige med Guds vilje og skabelsesordningen. Kvinders opgave var i hjemmet og familien. I anden halvdel af 1800-tallet var de religiøse argumenter dog ikke særlig fremtrædende i kampen for at holde kvinder ude fra kundskaben. I stedet trådte de biologiske argumenter. Det er værd at bemærke, at det ikke var religiøse argumenter, som blev brugt i modstanden mod kvinders ret til at studere og mod ligestilling i det hele taget, men sekulære. Der blev f.eks. ikke refereret til Biblen og Gud, men til naturen – endog i Det Teologiske Fakultet, under debatten om Nielsine Nielsens optagelse på universitetet. Det var ifølge modstanderne ”unaturligt”, at kvinder skulle studere (Rosenbeck 2014:42, 122).

Sekulariseringen medførte et opgør med et religiøst kvindesyn, men ulemperne var en følge af, at naturvidenskaben kom til at udgøre normen for videnskabelighed, og at der med moderniseringen skete en biologisering og naturalisering af kønnet. Det er her i 1800-tallet, at diskursen om kvinders ringere intellektuelle kapacitet opstår. Det kropslige blev først og fremmest en biologisk kategori, og det kvindelige blev ontologiseret og naturaliseret. Den opfattelse af kvindeligheden, som blev repræsenteret i videnskaben, harmoniserede ikke ligefrem med, at kvinder ville til at studere endsige forske.

Professionaliseringen og moderniseringen af videnskaben fremmede studier, som kunne bruges som bevis på, at kvinder ved at være tilknyttet det private ikke var i stand til at deltage i politik, være på arbejdsmarkedet eller producere intellektuelt arbejde. Kvinder fik ikke reelt akademisk medborgerskab, fordi de på det tidspunkt heller ikke havde fuldt medborgerskab, men snarere en slags sekundært medborgerskab som hustruer og mødre, der nærmest var defineret i modsætning til intellektualitet og rationalitet. De blev til nød tillagt en reproduktiv intellektualitet svarende til kvinders bestemmelse, som det reproducerende køn bestemt af biologien.

Kvinder kom ind på universitetet i slutningen af 1800-tallet; en begivenhed der faldt sammen med, at videnskaben blev moderniseret og blev rigtig ”videnskabelig”. Naturvidenskaben kom til at udgøre normen for videnskabelighed, og det smittede af på andre hovedområder og på opfattelsen af krop, køn og kvindelighed. Med moderniseringen af videnskaben skete der en biologisering og naturalisering af kønnet. Lægerne blev eksperter på kvindekroppen og dermed også autoriteter på pigers og kvinders opdragelse og uddannelse. Kvinden var ikke længere skabt af Gud, men af biologien. Den moderne kvindelighed blev opfattet som en biologisk begrundet essens: Den fødedygtige evne, reproduktiviteten, var konstituerende for kvindelighed. Hjernen og ovarierne kunne ikke udvikle sig samtidig. Kvinders reproduktive evne kom til at stå i modsætning til intellektualitet.

På trods af den reproduktive og biologiske myte lykkedes det i længden ikke at holde kvinder ude fra academia, men vi skal frem til 1960’erne og 1970’erne, før kvinderne for

alvor nedbrød barriererne. Og selv om diskurserne og repræsentationerne har en effekt – også forstået på den måde, at aktørerne levede dem og udlevede dem – så mister de på et tidspunkt deres ”fortryllelse” og naturlighed.

Professor Astrid Friis, 1949, Det Kongelige bibliotek: Billedsamlingen

I 1960’erne og 1970’erne foregik der såvel samfundsmæssige som bevidsthedsmæssige forandringer, som kom til at ændre det akademiske landskab. Dels begyndte mange kvinder at studere, og de tog deres eksaminer, dels blev der sat spørgsmålstegn ved, at kvindeaspekter var fraværende i de fleste discipliner. I 1971 kom ”det kritiske øjeblik” (et begreb P. Bourdieu bruger om 1968) med den nye kvindebevægelse, og billedet af den intellektuelle kvinde begyndte at ændre sig.

Mens 1870’ernes kvindebevægelse var med til at åbne universiteterne for kvinder, var 1970’ernes kvindebevægelse med til at problematisere opfattelsen af kvindelighed og det naturlige og at åbne disciplinerne og fagene. Kroppen og kønnet bevægede sig fra aktivisme og kvindebevægelse ind i academia. De nyttilkomne⁵ ville ikke bare gå på universitetet, de problematiserede kanon og ville lave om på det faglige indhold. Kønnet, kroppen, seksualitet var nogle af de tematikker, som de bragte med sig.

I Danmark er det her i 2015 100-året for kvinders stemmeret, men det er også 140 år siden, at kvinder fik lov til at studere ved Københavns Universitet, og det er 130 år siden, at Nielsine Nielsen blev den første kvindelige læge i Danmark.⁶ Så der er flere jubilæer, som skal fejres. Om 10 år i 2025 er det 150 år siden, at kvinder fik lov til at studere. På vejen kan man fejre 1916, hvor den første kvinde blev ansat på Københavns Universitet og 1921, hvor kvinder fik adgang til offentlige embeder.

I 1922 blev den første kvinde ansat på almindelige vilkår, men først i 1948 fik vi den første kvindelige professor, nemlig historikeren Astrid Friis. Det var hende, der opfordrede Birgitta Odén til at søge et professorat i Lund, som var blevet ledigt i 1963. Friis gjorde bestemt ikke meget for at støtte kvinder, men her talte hun ifølge Birgitta Odén om pligten til at være en forskende kvinde i mandssamfundet: ”Det var både en rättighet och en skyldighet och det krävde sina offer. Men det var mödan värt”, slutter Birgitta Odén sin artikel ”Astrid Friis – Danmarks första kvinnliga professor” i bogen *Clios dötter gennem hundrede år. I anledning af historikeren Anna Hudes disputats 1893* (Alenius m.fl. 1994:204).

Kvindens uddannelseshistorie er både en historie om fremgang, men også om modstand og forhindringer. Kvinder er blevet ekskluderet mere systematisk fra videnskab end fra alle andre sociale aktiviteter, måske med undtagelse af hæren og kirken. Deres vej ind i højere uddannelse og forskning er først og fremmest blevet skildret som en del af kvindebevægelsens historie, men den hører hjemme i universitetshistorien og videnskabshistorien. Jeg har ønsket at skrive en videnskabshistorie om kvinder og køn, som forhåbentlig kan have en afsmittende effekt på den generelle videnskabshistorie. Kvinder er stadig underrepræsenteret i akademien.

DANMARK - SVERIGE

Min analyse svarer meget godt til de svenske historiske disputatser, som har behandlet kvindelige akademikere i Sverige. Tord Rönnholm: *Kunskapens kvinnor. Sekelskiftets studentskor i mötet med den manliga universitetsvärlden* analyserer den første periode fra 1873 og frem til 1914, hvor de kvindelige studerende efterhånden udgjorde 10 % af de studerende (Rönnholm 1999). Han påviste, at universitetet ikke var et sted for kvinder. De var meget lidt velkomne. Tord Rönnholm påpeger, at det er i lyset af forandringen fra en religiøs til en videnskabelig diskurs, at vi må se modstanden mod kvindelige akademikere. I slutningen af 1800-tallet fik de naturvidenskabelige argumenter imidlertid legitimitet, i takt med at biologien havde succes. Videnskabelige argumenter var en mere moderne indpakning af kønsdominansforholdet, og argumenterne blev hentet i kønnenes biologiske forskelle.

”En frusen ideologi” gennemsyrrer universiteterne ifølge Hanna Markusson Winkvist, som har skrevet afhandlingen: *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft* (Winkvist 2003). Formelle regler kan ændre sig, men holdningerne fortsætter, hvilket de 104 kvinder i Sverige, som disputerede mellem 1870 og 1949, fik at mærke. Winkvist kortlægger deres sociale baggrund, deres netværk og forsøger at finde ud af, hvad der blev af dem. Kun én blev professor, resten søgte andre steder: ud i skolen og journalistikken. Det lykkedes således ikke for dem at slå igennem; de var som isolerede øer, afvigere, anomalier, der hele tiden blev problematiseret. Det er en deprimerende historie, men på lang sigt kunne kvinder ikke stoppes, og mænd kunne ikke bevare monopolen. Hanna Markusson Winkvist påpeger, at de kvindelige

studerende selv identificerede sig med det mandlige, og det svækkede deres position på ægteskabsmarkedet. Både i Sverige og Danmark var en betydelig højere andel af akademiske kvinder ikke gift end i befolkningen i øvrigt.⁷

Lina Carls viser i *Våp eller nucka? Kvinnors högre studier och genusdiskursen 1930-1970*, at helt frem til 1970 var det den udbredte diskurs, at kvinder ikke hørte hjemme på et universitet (Carls 2004). Særlig blandt mandlige akademikere, politikere og journalister blev kvinden set på som forskellig fra manden, og formålet med hendes studier blev hele tiden problematiseret. Hun blev anset for en nar eller som en gammeljomfru. Til fordelene hørte, at den kvindelige studerende var mere interesseret i læreren end i studierne, at hun primært var interesseret i at finde en mand, og at hun egnede sig bedre til kontor- og husarbejde end til intellektuel virksomhed. Diskursen var kort og godt den, at kvinder og mænd var forskellige, at kvinders sundhed tog skade af intellektuel virksomhed, og at ægteskab og studier var uforenelige. Der var eksempler på modstand imod den hegemoniske kønsdiskurs, og modstanden kom overvejende fra kvindelige studerende. Så man kan ane forandringer bag den træge diskurs, og at debatten ændrede karakter i løbet af 1960'erne. På det tidspunkt nærmede antallet af kvindelige studerende sig 70 %. Ingen tvivl om at universitetet er en institution, som længe holdt fast i traditionerne.

På mange måder er udviklingen den samme i Sverige og Danmark – og dog. Et af afsnittene i min bog, som handler om Norden, hedder ”Danmark sidst”. Sverige var ikke først, det var Finland, selv om de var sidst med formelt at åbne universitetet for kvinder, nemlig i 1901. Allerede i 1908 udgjorde kvinder 21,4 % af alle studerende, en andel Norge og Danmark først nåede op på 50 år senere; Sverige lidt før (Ståhle 1996:102). I 1950'erne og 1960'erne blev det mere almindeligt i Sverige og Finland, at kvinder disputerede. I 1960'erne stod kvinder i Finland for 10 til 15 % af disputatserne i landet (Ståhle 1996:98,281). I 1980'erne var kvindernes andel af de årlige disputatser i Finland og Sverige omkring 20 %. Men når man sammenligner andelen af kvindelige forskere i Sverige og Danmark, er det vigtigt at huske på, at vi i Danmark har både universiteter og professionshøjskoler. I Sverige foregår stort set alle uddannelser på et universitet. Andelen af kvindelige ansatte lærere på professionshøjskolerne er betydelig højere end på universiteterne.

Den første kvindelige professorudnævnelse ved et offentligt universitet fandt sted i Sverige i 1937 og i Danmark så sent som i 1946. Russen Sonja Kovalevsky var allerede blevet professor i matematik ved Stockholms Højskole i 1884, men udnævnelsen var kun mulig, fordi højskolen var privat.

En interessant forskel mellem Sverige og Danmark, som var værd at undersøge, var, at i Sverige dannede de kvindelige studerende deres egne organisationer i modsætning til i Danmark, hvor de med Nielsine Nielsen i spidsen gav udtryk for, at det ønskede de ikke, selv om de frem til 1889 ikke kunne blive optaget i Studenterforeningen

(Rosenbeck 2014:122). Derfor findes der mere materiale om kvindelige studerende i Sverige, flere debatter, flere biografier. Det er imidlertid også en pointe hos Rönnholm, at de kvindelige studerende ikke ville se deres situation som begrænset. I deres egne biografier nedtones spørgsmålet om diskrimination. Der var meget få, som talte åbent om disse ting, og det ville således også have været ensbetydende med at problematisere universitetets selvforståelse som et neutralt rum (Rosenbeck 2014a). Det er ved at blive problematiseret i disse år, hvilket Yvonne Hirdmann biografi: *Medan jag var unge: ego-historia från 1900-talet* fra 2015 viser.

REFERENSER

- Alenius, Marianne, Damsholt Nanna, Rosenbeck, Bente (red.) 1994: *Clios døtre gennem hundrede år. I anledning af historikeren Anna Hudes disputats 1893*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Carls Lina 2004: *Våg eller nucka? Kvinnors högra studier och genusdiskursen 1930-1970*. Malmö: Nordic Academic Press.
- Hvidt, Kristian 2011: *Forsker, Furie, Frontkæmper. En bog om Lis Jacobsen*. København: Gyldendal.
- Jacobsen, Lis (red.) 1925: *Kvindelige Akademikere 1875-1925*. København: Gyldendal.
- Larsen, Pelle Oliver 2013: "Universitetets køn. Kønsnormer og kvinders karrieremuligheder ved Københavns Universitets filosofiske fakultet, 1875-1925". I *Historisk Tidsskrift* 112.
- Lehmann, Edvard 1914: *Fremtidens Kvindesag*. København: V. Pios Boghandel.
- Lehmann, Edvard 1915: *Brytningstiden. Bidrag til Overgangsalderens psykologi*. Kristiania: Steen'ske Bogtrykkeri og Forlag.
- Lehmann, Edvard 1919-1920: "Kvindens århundrede I-V". I *Gads Danske Magasin*, Maj-Juni 1919, September 1919, Oktober 1919, November 1919 og Januar 1920.
- Lehmann, Edvard 1920: *Brytningstiden. Bidrag till Övergångsårens psykologi. Andra Upplagan med ett tillägg: Flickornas Brytningsperiod och skolarbetet av Elis Essen-Möller. Professor i gynækologi vid Lunds universitet*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Lehmann, Edvard 1920a: *Kvinnor*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Lundgreen, Lena, Myrstener, Mats, Wallin, Kerstin E. 2015: *Böcker, bibliotek, bildning. Valfrid Palmgren Munch-Petersens liv og verk*. Stockholm: Monografier udgivna af Stockholms Stad 254.
- Nicklasson, Stine 1997: *Kvinnors väg till fullvärdigt medborgerskab. Pionjärer för moderat politik*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren (1923): "Kvinden som Akademiker". I *Kvinden og samfundet* 5, 19
- Pedersen Inge Lise 2001: Munch-Petersen, Valfrid Palmgren. I *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*. København
- Rosenbeck, Bente 2014: *Har videnskaben køn? Kvinder i forskning*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Rosenbeck, Bente 2014a: "Meritokratiet er en myte". *BioZoom*, no 4, 2014. <http://www.biokemi.org/biozoom/issues/536/articles/2468>

Rönnholm Tord 1999: *Kunskapens kvinnor. Sekelskiftets studentskor i mötet med den manliga universitetsvärlden*. Umeå: Umeå Universitet.

Stähle, Bertel 1996: *Universiteten och forskarna – från stagnation till förnyelse. Universitetsforskare, forskarutbildning och forskarrekrytering i Norden*. København: Nordisk Ministerråd.

Winkvist Hanna Markusson 2003: *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*. Steghag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2003.

NOTER

1. Ida Falbe Hansen (1849-1922) blev mag.art. i nordisk filosofi i 1890. Hun underviste, men gjorde også et stor arbejde for at introducere Selma Lagerlöf for et dansk publikum
2. Efor: forstander for et studenterkollegium især benyttet på de københavnske kollegier. Betegnelse betyder opsynsmand og var i det gamle Sparta betegnelsen for en høj embedsmand.
3. Lehmann, Edvard (1920) var en udvidet men delvist oversat udgave af Lehmann 1914
4. I bogen *Kvindekøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880-1980 1987/92* har jeg analyseret den medicinske kvindelighedsdiskurs med inspiration fra M. Foucault.
5. Begreber som de dominerende og de dominerede og nyttilkomne er hentet hos P. Bourdieu
6. Bente Rosenbeck: "Da kvinderne indtog universitetet". *Kristelig Dagblad* 4. juni 2015. <http://www.kristeligt-dagblad.dk/kronik/da-kvinderne-indtog-universitetet>
7. De tre bøger er omtalt i Bente Rosenbeck: Kvinders integration i akademiet. I *Kvinder, køn og forskning* 16, 4 2008.

BILDMATERIAL

Fotografier på sida 23 av Johan Persson (vänster) och Kennet Ruona (höger), Lunds universitets Bild- och mediebank.